

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שבמקרה בו אדם נכנס לבית עליו לבנות מעקה, ואם התרשל בכך ביטל מצוות עשה ועבר על לאו. בעקבות כך תמחו הראשונים על דברי הגמרא בקידושין (לד ע"א) הכותבת, שנשים חייבות במעקה כי לא מדובר במצוות עשה שהזמן גרמא, והרי קשה שכן גם אם מדובר במצוות עשה שהזמן גרמא, כיוון שיש בה לאו ודאי שנשים חייבות בה!

א. התוספות (ד"ה מעקה) כתבו לתרץ בשם ר"י, שעל לאו של אי עשיית מעקה עובר רק אדם שבנה בית מתוך כוונה תחילה שלא לשים מעקה, אבל במקרה בו התכוון לשים מעקה ואחר כך נמלך - הוא עובר רק על מצוות עשה. משום כך הייתה צריכה הגמרא לחייב נשים במעקה מהטעם שלא מדובר במצוות עשה שהזמן גרמא ובלשונם:

"תימה לרבי והא כתיב לאו במעקה, והשווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ואומר ר"י, דבכולהו משכחת בהו עשה בלא לאו, ובמעקה אין שייך לא תשים דמים אלא בבונה בית מתחילה על מנת שלא לעשות מעקה, אבל אם היה בדעתו לעשות מעקה ולאחר שבנאו נמלך או שעשה ונפל, אין שם אלא עשה דועשית מעקה ואז נשים פטורות."

ב. **הרמב"ן** (ד"ה והא) חלק על דברי ר"י וכתב, שאין זה משנה אם אדם התכוון בהתחלה לבנות מעקה לגג או לא וכל עוד לא בנה הוא עובר על לאו. בטעם הצורך בטעם שלא מדובר במצוות עשה שהזמן גרמא כדי לחייב נשים נימק, שעל אף שיש לאו במצווה זו, מכל מקום הלאו 'חלש יותר' ורק בא לחזק את מצוות העשה, ולכן אי אפשר לתלות בו את חיוב הנשים.

בעקבות התורה הכותבת על מצוות המעקה, נעסוק השבוע בעניין זה. נפתח בשאלה, האם יש לברך על עשיית מעקה, והאם מקומות שלא רגילים לעלות אליהם כמו מחסן וגג בית כנסת חייבים במעקה. כמו כן נבדוק במקרה בו יש לברך אם צריך לברך בתחילת הבנייה או בסופה, וכן כאשר גוי בונה את המעקה האם בעל הבית יכול לברך.

ברכה על עשיית מעקה

האם יש לברך על עשיית מעקה? לכאורה, כיוון שמדובר במצווה צריך לברך כפי שמברכים על כל עשיית מצוות. אלא שלמעשה נחלקו בכך הפוסקים:

א. **הרוקח** (ס' סו) סבר, שאין לברך על מצוות מעקה (ועל מצוות נוספות כמו עשיית משפט צדק, ותיקון המאזניים כדי להימנע מרמאות). בטעם הדבר נימק, שמכיוון שנוסח ברכת המצוות כולל את המילה 'וציונו', ובמצוות המעקה מחויבים גם הגויים (שהרי גם עליהם יש חובה לשמור על החיים), ממילא לא שייך לברך, שכן כיצד ניתן לומר וציונו כאשר הקב"ה לא ציווה רק את עם ישראל?!

גם **הראב"ד** (תמים דעים ס' קיט) נקט כך להלכה בעקבות **ההלכות פסוקות** כיוון שבניגוד לרמב"ן שראינו בפתיחה, הוא סבר שבמעקה עיקר הציווי של התורה הוא 'הלאו' שבאי עשיית המעקה ולא העשה בבנייתו, ולא מברכים על הימנעות מעשיית לאו, וכן פסקו להלכה בשו"ת **עמודי אש** (ב, אות כד) ו**הרב אשר וייס** (שיעור, מעקה). ובלשונו של הרוקח:

"כל המצוות שהן חוקות וגזירות צריך לברך, שילוח הקן וראשית הגז ושאר מתנות כהונה. אבל כל דבר שגם בני נח הוזהרו עליו, כגון גזל גניבה וחמס והעושה יד עני לא החזיקו וצדקה, ולויה, ולקט ושכחה ופאה, והידור זקן שאם מצוים חייב, אין צריך לברך וכן עשיית מעקה ודינים ותיקון מאזנים ומשקלות ומידות אין צריך לברך, שהברכה וצונו ולא עכו"ם."

ב. דעת רוב הפוסקים, וביניהם **הרמב"ם** (רוצח יא, א) ו**הרשב"א** (ג, רפג) אינה כך, ולשיטתם יש לברך על עשיית מעקה, וכך פסקו רוב האחרונים (בן איש חי, ח"י אדם, הרב עובדיה) להלכה, למרות שהשולחן ערוך (וכן הגמרא) לא נקט שיש לברך. את דברי הרוקח שגם הגויים חייבים במעקה ניתן לדחות, שאמנם הם חייבים מצד ההיגיון והמוסר, אך לא מכוח ציווי ישיר של הקב"ה (ועיין הערה¹).

זמן הברכה

כאמור לדעת רוב הראשונים והאחרונים וכן נפסק להלכה, יש לברך על עשיית מעקה כשם שיש לברך על שאר המצוות. יחד עם זאת ברכה זו מעוררת קושי. בעוד שלמצוות רבות יש זמן יחסית מוגדר בקיומן, תפילין בהנחתם, ציצית בלבישה ולולב בנטילתו, מצוות בניית מעקה לוקחת לעיתים זמן רב, ולכן נחלקו הפוסקים באיזה שלב של בניית המעקה יש לברך:

א. **החתם סופר** (או"ח נב) סבר שיש לברך רק כאשר מסיימים את המעקה, והביא שני נימוקים. ראשית, מצוות שעשייתן נמשכת זמן ממושך יש לברך רק לקראת גמר העשייה, מחשש שמא תארע תקלה במהלך עשיית המצווה. דוגמא לדבר ברכת המילה, שלחלק מהפוסקים יש לברך רק בסוף התהליך שמא תארע תקלה, וכפי שראינו בעבר (לך לך שנה ב').

עוד הוסיף החתם סופר, שגם ללא החשש שמא במהלך בניית המעקה תארע תקלה (דבר שיש להעיר אינו כל כך מצוי ולכן מסתמא אין לחוש לו) יש לברך בסוף עשיית המעקה, כיוון שרק בסיום עשיית המעקה הוא מקיים את מטרתו - למנוע מבני אדם ליפול, כך שלא מסתבר לברך כבר בהתחלה, וכן פסק **הרב וואזנר** (שבט הלוי ד, רכח). ובלשונו של החתם סופר:

"ומכל מקום אומר אני לקיים דברי הרב המשיב, ולהביא ראיה לדבריו מברכת להכניסו בביתו של אברהם אבינו, שאין אנו מברכים עובר לעשייתו קודם המילה כיוון שיש בה משך זמן וחיישין שמא יארע קלקלה, ובמעקה באמת אינו מברך אלא במכוש אחרון בשעה שסותם הפרצה האחרונה שלא יפול הנופל ממנו, דקודם לזה איננו מעקה, וזה פשוט בעיני."

ב. **הרב יצחק וייס** (בצל החכמה ה, מה) חלק על החתם סופר וכתב, שמצווה שנמשכת זמן רב יש לברך בתחילת עשייתה ולא בסופה. ראייה דבריו הביא משיבולי הלקט וספר המכריע שכתבו, שאם ספירת העומר הייתה במצווה אחת ארוכה - צריך היה לברך כבר בתחילת הספירה. עוד הוסיף טעם לפסיקתו, שכל המצוות יש לברך לפני עשייתן, ולכן יש לברך קודם עשיית המעקה.

¹ **הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח ח, כב אות כו) בתחילה נקט שאין לברך על עשיית מעקה, כיוון שכאמור הרוקח אינו דעת יחיד ובמקרה מעין זה יש לחשוש לספק ברכות להקל. אלא שלמעשה בהליכות עולם (חלק ז') חזר בו וכתב, שכיוון שאחרי הכל דעת הרמב"ם שבעקבותיו השולחן ערוך צועד שיש לברך, וכן דעת רוב האחרונים שכתבו שכן המנהג - למעשה יש לברך.

שאלה נוספת היא כאשר פועל גוי בונה את המעקה, האם יכול בעל הבית לברך:

א. **המחנה אפרים** (שלוחין סי' יא) סבר, שעל אף שבדרך כלל אין שליחות לגוי (ורק בשבת החמירו מטעמים מסוימים), מכל מקום כאשר פועל גוי בונה את המעקה - יכול בעל הבית לברך. בטעם הדבר נימק, ששכירות של פועל אינה נחשבת כמינוי שליח, אלא כאילו ידו של הפועל נחשבת כידו של בעל הבית. משום כך בעל הבית יכול לברך, למרות שהוא לא בונה בפועל.

ראייה לדבריו הביא הגמרא בבבא מציעא (י"ע"א) הכותבת, שעל אף שאדם אינו יכול לזכות לחברו במציאה כיוון שבכך הוא מונע מאנשים אחרים לזכות בה (ואי אפשר לזכות לאדם אחד, כאשר בעקבות כך אנשים אחרים יפסידו), כאשר מדובר בפועל הוא יכול לזכות באבדה בשביל מעסיקו - כיוון שידו נחשבת ממש כיד מעסיקו, והמעסיק וודאי יכול לזכות באבדה.

ב. **התורת חסד** (או"ח מה) **ושער המלך** (תרומות א, יא) חלקו על המחנה אפרים וכתבו, שאין לברך כאשר גוי עושה את המעקה. ראייה לדבריהם הביאו מדברי הרשב"א (בבא קמא נא ע"א) הכותב, שלא ניתן לשלוח גוי לחפור בור ברשות הרבים, כיוון שאין שליח לדבר עבירה. ואם כדברי המחנה אפרים שיד פועל כיד שוכרו, מדוע לא כתב הרשב"א שכאשר שוכרים פועל הדין שונה?! עולה שליטתו, בעל הבית הרוצה לברך על המעקה צריך להורות לפועל שהוא ישלים את בנייתו.

חיוב מחסן במעקה

האם מקום שלא רגילים לעלות אליו באופן קבוע כמו מחסן, חייב במעקה כמו מרפסת? הגמרא במסכת סוכה (ג ע"ב) פוסקת, שבבית קטן מד' על ד' אמות אין חובה לשים בו מעקה, וכך פסקו **הרמב"ם** (רוצח יא, א) ו**השולחן ערוך** (חו"מ תכז, ב). לכאורה דינו של מחסן דומה, שהרי הסיבה שמקום קטן פטור ממעקה, שהוא לא ראוי למגורי אדם - והוא הדין למחסן.

למעשה, נראה שנחלקו בהלכות מזוזה הרמב"ם והרא"ש בעניין דומה. דעת **הרמב"ם** (מזוזה ו, ז), שמחסן וכדומה פטורים ממזוזה, כיוון שהם לא מיועדים למגורי אדם. לעומת זאת דעת **הרא"ש** (הל' מזוזה טו) לא כך, והוא מחייב מחסן במזוזה. להלכה פסק **השולחן ערוך** (רפז, ב) כדעת הרא"ש שיש לקבוע מזוזה, אם כי האחרונים כתבו שיש לקבוע ללא ברכה לחוש לדעת הרמב"ם.

א. לכאורה השולחן ערוך אמור היה ללכת לשיתו, וכשם שחייב מחסן במזוזה כך יחייב אותו במעקה, אלא שפסק שמחסן פטור ממעקה. מה סברת החילוק? **הסמ"ע** (שם, ב) כתב, שבשביל לחייב מעקה צריך שיהיה שימוש משמעותי בגג, כי רק אז יש חשש לפילה. מזוזה לעומת זאת חובה לשים אפילו בשימוש לא משמעותי, כיוון שתמיד צריך ששם ה' יהיה מול עיני הנכנס, ובלשונו:

"ונראה דהשולחן ערוך הכריע וסבירא ליה דלענין מעקה, כיוון דאין דרך בני אדם להיות להן בית תשמיש על גבי בית הבקר (= יונח), משום כך אף אם לפעמים יקרה דידור שם אדם, מכל מקום אין יוצאים ונכנסים כל כך למיחש שיפול משם להצטרך מעקה, מה שאין כן במזוזה דחייבה התורה בשביל הדר להיות מצות ה' נגד עיניו בביאתו וביציאתו".²

ב. **הסמ"ג** חלוק על דעת השולחן ערוך, וסבר שמחסנים חייבים במעקה אם עולים אליהם מדי פעם, וכפי שנפסק להלכה בספרי, וכן פסקו להלכה בעקבותיו **הגר"א** (שם), **ערוך השולחן** (שם) **החזון איש** (ליקוטים יח) ועוד. גם **הילקוט יוסף** (מזוזה סי' ד) צעד בדרך זו, אך סייג פסק זה ונקט שאין לברך על עשיית מעקה זה, לחשוש לדעת השולחן ערוך.

חיוב בית כנסת

לכאורה דינו של בית כנסת דומה למחסן שראינו לעיל, כיוון שלא גרים בו, ולדעת השולחן ערוך לא תהיה חובה לשים מעקה, ולדעת ערוך השולחן והחזון איש ורוב הפוסקים תהיה חובה. אלא למעשה, לכאורה עולה מדברי הגמרא במסכת חולין (קלז ע"א) שבמקרה זה כולם מודים שאין חובה לשים מעקה.

הגמרא שואלת מדוע התורה מדגישה וכותבת שצריך לשים מעקה דווקא לגג שלך ("לגגך"), ולא כתבה שבכל גג חובה לשים מעקה. בהתחלה הגמרא מעלה אפשרות, שכוונת התורה למעט בית שותפים, אך למעשה היא חוזרת בה וכותבת שכוונת התורה למעט בתי כנסיות ומדרשות. מה ההיגיון לפטור בתי כנסיות ומדרשות? הרי גם מהם ניתן ליפול! נאמרו באחרונים שני כיוונים:

א. כיוון ראשון הציע **החזון איש** (חו"מ ליקוטים סי' יח) שכתב, שאכן מעיקר הדין היה מקום לפטור כל בית ממעקה, שהרי כל אדם בעל שכל שעולה לגג נזהר לא ליפול, כשם שמותר לעלות על עץ ללא בניית מעקה סביבו. למרות זאת, במעין גזירת הכתוב חידשה התורה שכאשר יש גג מעל בית מגורים - חובה לשים מעקה, אך בית כנסת והדומים לו פטורים ממעקה. ובלשונו:

"ונראה דכל גג אינו בכלל המכשולות, שאין הזיקו מצוי כל כך, שהעומד על הגג זכור בטבעו להזהר, וגם הוא מנהגו של עולם, וכמו שמותר לעלות באילן בלא מעקה סביבו. אלא שבגג בית חידשה תורה מצות מעקה ולהקפיד על סכנת הנופל, אבל המשתמש על הגג שאין תחתיו דירה, לא חייבה תורה מעקה, והיו כל פעם כמו מי שעולה באילן".

ב. הקושי בפירוש החזון איש שלא מובן מדוע גזרה התורה דווקא במבנים אלו, ומשום כך הציע **אליעזר** (יט, טו) בעקבות **הזית רענן** (ילקוט שמעוני, כי תצא) ו**שולחן ערוך הרב** (שמירת הגוף, א) אפשרות אחרת. הם כתבו, שהסיבה שהגמרא מיעטה בתי כנסיות ובתי מדרשות מעשיית מעקה היא שלא רגילים לעלות לגגם, אבל במקרה בו עולים, אכן חייבים בעשיית מעקה כבכל גג.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...

² לכאורה היה מקום לומר שלמזוזה ולמעקה יש הלכות שונות, אבל למעשה בדעת **השולחן ערוך** אי אפשר לומר כך. הסיבה לכך היא, שהספרי מחייב מחסנים במעקה. **הכסף משנה** (= שהוא בעצם השולחן ערוך) הסביר שהרמב"ם פסק כנגד הספרי, כיוון שהוא הולך לשיתו בהלכות מזוזה שמחסן פטור, כך שאי אפשר לומר בדעתו שמדובר בהלכות שאין ביניהן קשר.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com